

Irak'ta Türkmen Mirası: Hüseyn Bin Ali Bin Ebi Talıp Ravzası

Category: Kitapcy,Taryhy ýerler

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Irak'ta Türkmen Mirası: Hüseyn Bin Ali Bin Ebi Talıp Ravzası

IRAK'TA TÜRKMEN MIRASI: HÜSEYN* BIN ALI BIN EBU TALIP RAVZASI

H.z.Hüseyn Ravzası, Kerbela kentinin Hair1 bölgesine düşer. H.z.Peygamberin kızı H.z.Fartm'yla amcaoğlu H.z.Ali'nin oğullarından H.z.Hüseyn'in merkadı ve gömüldüğü yerdı. Yanında da Kerbela vâkıasında şehit düşen on yedi şehidin mezarı bulunmaktadır.

İslam kaynaklarına göre, türbeler üzerinde «H.65, M.684» yılında yapılan ilk yapıdır.

Bugünkü Ravzanın, olduğu haliyle H.767, M.1365 yılında Celayirlilerin Sultanı Uvis Bin Şeyh Hasan El-Celayirli'nin verdiği emre göre yapılmıştır. Yapılışı on bir yıl sürmüştü.2

IX ve X yüzyılda Ravzaya çok önem verilmiştir, yapıda gelişmeler olmuştur.

Süslemesine büyük para harcanmıştır. Merkadın kubbesi, minareleri ve kapıları hep ayna, gümüş ve altın kaplama ile süslenmiştir.

Bunların yanında da sahnda genişletme ve bir saat kulesi yapılmıştır. Bu gelişmeler H.932, M.1525 yılında olmuştur.

Osmanlılar, Hüseyniye Ravzasına çok önem vermişlerdi. H.941, M.1534 yılında, Sultan Süleyman Kanuni'nin verdiği emrine göre, Kubbe ve iki minaresi yenilenmiştir ve yapıya da yeni yapılar eklenmiştir. 3

Hüseyniye Ravzası, dik dörtgen planlı olarak 95x120m çapında bir kara üzerinde yapılan bu mukaddes yatır, geniş bir sahn ve hazradan oluşan binânın dört yanı, sıra odalar, büyük salonlar ve oturacak yüksek kemerli binâlardan «eyvânlardan» oluşan Ravza ve geniş sahnı, bir surla «külliye» çevirilmiştir.

Yapılan sur, ravzanı ve geniş sahnı etrafındaki çarşı ve evlerden ayırmıştı.

Ravza, çok ihtişamlı sağlam ve dayanaklı bir şekilde tuğla ve alçıyla yapılmıştır. Muhteşem bir şekilde güzelleştirilmiş, ağır, pahalı nesnelerle altın, ayna ve güzel renkli sırçalı mine ile nakışlanan pişmiş kiremitler, «çiniler» süslü dekorlarla kaplamalar yapılmıştır.⁴

Hız. Hüseyin'in makamı, dikdörtgen şeklinde 55x40m büyüklüğünde bir avlu «Sahn» içindedir. Türbe, bu merkezi odanın ortasındadır. Sahn, yapının orta kısmı ve kalbi sayılır. 27m. yüksekliğinde olan oda, 2,5m. eninde 3,5 yüksekliğinde dört büyük mustatil sütun üzerinde soğan şekilli, uzun boyunlu bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin etrafı da sivri kağıt tuğladan yapılan «kemerli ve gösterişli tavan penceresi ile içeri ışıklandırılmıştır.

Kubbe ve boynu altına kaplanmıştır. Boyundan-boya Kur'an süreleri koyu mavi zemin üzerine beyaz yazı ile süslenmiştir.

Kubbenin içi ise, bükülmüş çatma işlenmiş nakşlı merdivanli kabartmalı üzüm zalkımı gibi dereceli «mukarnes» çok güzel ve gösterişli dekorlarla gözeleşmiştir. Yerleri ve kemerler ayna parçalarıyla çok dikkatli dekor olmuştur. Bu dekorasyon tavan pencerelerinin arasına kadar uzanır. Duvarlarda, boyundan boya kubbenin dışarıda olduğu gibi Kur'an süreleri ile süslenmiştir. Kubbenin içten dikkat çeken güzelliği de, aynayla donanmış dekorasyonudur. Bunun yanında da, odanın daha çekici tarafıda, türbenin üstü altın ile kaplanmasıdır.

Türbe odasının üç etrafı, büyük eyvanlarla ve 20x10m ölçüsünde mescit binası ile kuşatılmıştır. Duvarları içeride olduğu gibi boyundan-boya süslü, mavi zemin üzerinde beyaz ile Kur'an ayetleri ile yazılmış olan bir pervaz süsler.

Eyvanların, duvarı kalın olduğundan, içinden odalar çıkarılmıştır, bazıları içeriye açılmış, diğerleri de sah'nın doğu, batı, ve kuzey yönüne açılmıştır.

Güney köşesindeki, «Yıldızlı dehlizden» geçerek varılan 6x20m. ölçülü dikdörtgen şekilli orta kısmı, üzeri kemerler ile örtülü bir koridor «bugün cami» ile kuşatılmıştır ki, ziyaretçiler buradan makamı tavaf ederler. Bu eyvan, altın

eyvan adını taşır, çünkü, tüm duvarları salkımlı mukarnesler ve etraf duvarları altınla kaplanmıştır.

Türbenin odası içten çok görkemli, içi üzüm salkımı gibi mukarnaslar, bariz ve göz alıcı, dikkat çekici güzelliği olan ayna parçalarıyla kaplamalar ve tezyinler pencerelerin arasına kadar ulaşır.⁵

Duvarların sathı, dışarıdan olduğu gibi kabartma teknikle çinilerle kaplamalar yanında daha çok bitkisel motiflerden oluşan alıcı dekorasyonlar, beyaz yazı ile Kur'an ayetleri ile olan bir pervez duvarları süsler.

Odanın en göze çarpan güzelliğide yukarıda geçtiği gibi, kubbenin, içten ayna ile süslü olmuştur. Bu dekorasyon tavan pencerelerinin arasına kaplanmasıdır, bu tezyinât türbe odasına ayrı bir göz alıcı güzellik vermiştir.

Odada görünen bir diğer güzellikte 2m. yükseklikte 4m.genişlikte ve etrafı gümüş maşrabî eserler ile çevirili şehit Hz.Hüseyin'in sandûkasıdır.⁶

Sandûka'nın etrafında yükselen dört altın nar şeklinde yapılan çaplarıda 50 santimetre olan narlar ayrı bir süs ve güzellik vermiştir Sandûkaya. Bu süsleme ve tezyinât günümüze değin işlenen el işlerinin en ince sanatların niteliği ve örneğidir. Türbenin kible tarafındaki yüzünde, gayet tezyinat vardır.

Merkezi eyvanın giriş kapısını saran iki debdebeli minâre bulunur. Mânaret al-Abd denilen minârede H.1354, M.1935 yılında yıkılan bu minâreyi Bağdat hükümdarı Mercan'ın verdiği emrine göre H.767, M.1565 yılında sultan Uvisin döneminde yapılmıştır.⁷

Üçüncü bir minârede sahn'ın doğu köşesindeki binâlar önünde yükselir.

Minârelerin başı soğan şeklinde beş dilimli olarak, altın safihalarla kaplanmıştır. Altın kaplama, mukarnasların üzerinde oturan şerefeye kadar uzanır.

Şerefeden yükselen birkaç bülend ve biçimli olan sütunler üzerinde olan şerefenin çatısı, minârelere ayrı bir özellik vermiştir.

Avlunun «sahn» üç etrafı, eyvânlar ve 65 küçücük hücre kuşatır. Hücrelerin önünde sivri kâgir kemerli yüksek oturacak

yer «eyvân» yapılmıştır.

Bu odaların bazıları, eskiden defnecek yer olarak kullanılırdı. Diğerleri de din bilimi alan öğrenciler ve ziyaretçilere mahsus ikametgah idi.

Hücreler ve eyvânların dışarıdan duvarlarının sathı, çinilerle kaplamalar yanında daha çok bitkisel motiflerden oluşan alçı dekorasyonlar, beyaz yazı ile Kur'an ayetleri ile yazılmış olan bir pervaz süsler.

Hüseyniye Ravzasının, kuzey köşesinde de yapılan diğer binelerden de lavabo, düzeni, medrese ve ortasında bulunan 10x7m. ölçüsünde geniş bir eyvânın doğusuna düşen mescitin binasıyla muhteşem bir külliye oluşturmaktadır.

Hüseyniye Ravzasının, yapılış tasmimi, günümze değin Irak'ta örnek bir abidedir. Sonradan yapılan yatırlarda veya ravzalarda bu yapıdaki külliye ve içindeki yapıların bütünü görünmemiştir. Ravzanın çevresinde, cami, medrese, imaret, sebil, kitaplık gibi yapıların bütünü bir külliye oluşturmuştur.

Bu tür tasmimde, sonradan yapılan yatır ve ravzalarda, ana çizgisi örnek alınmıştır.

Ravzanın bugünkü yeni mimari tarzı H.Sekizinci, M XIX yüzyılın sonlarına döner.

İlhanlılar döneminde esas belirtisi görünmüştü, bunun nişanıda merkadın ana giriş kapısının sonunda yükselen iki minarenin mimari ögesidir.

Bu mimari özellik, eskiden Irak'ta yapılan camilerde görünmemiştir, en güzel örneği de, merkadın orta giriş kapısıdır ki, bazı kaynaklara göre H. Yedinci, M. XIII yüzyılda, Abbasilerin son döneminde yapılan Şarabiye medresesinden alınmıştır. Bu mimari özellikte, İlhanlılar ve Celayirler döneminde gelişmiştir.

O dönemde yapılan minareler kalın, şerefeleri ise, merdivan şeklinde dereceli olan çatma tavan «mukarnes» üzerinde oturtulurdu.

O dönemin bir diğer, mimari tarzının özelliğide, Hüseyinye Ravzasının giriş kapılarının büyüklüğü ve kapılarında yapılan dekor ve geometrik bileşim niteliği o günlerdeki el ve tahtada

oyma sanatının üstünlüğü ve gelişmesinin göstergesidir.

Yapıda görünen bir diğer ayırtmanlığıda mukarneslerin nakışlı, üzüm salkımı gibi rengârenk süslemeler binaye ayrı bir özellik vermiştir. Yapının Muhtelif yerlerinde görülen mukarnesler, minarelerin şerefelerinin oturulması için yalnız yapılmamıştır; yapıya ayrı bir güzellik, dekorasyon ve eyvânlara, sah'nın her yerini süslemek, gözalıcı özelliği ve geometrik şeklini göstermek yanında şerefelerin ve diğer çatıların dayanak, mesnet olarak da yapılmıştır.

Özellikle H.10. M.XVI yüzyılda, Ravzanın iç dekorasyonları bakımından ayrı bir önem taşır.

Binenin iç duvarları yukarıda geçtiği gibi, görülen bölümler ve sathı çini, altın, ayna parçalarıyla kaplama, alçı ve Kur'an ayetleriyle güzel hat türleri ve renkli boyalarla oluşan zengin bir süsleme dikkat çekmektedir.

Abbâsi devrinden sonra yapılan bu tür binalerde Arap mimarisinin Türk tesirleriyle kaynaşması sonucu vücut bulan en önemli eserlerden biri olan bu yapının azametine ve yüceliğine, tezyinatının ihtişamı ve zarafetine herkesin hayran olduğu ravzada görünür.

Merkadın tarihi geçmişisi ile Irak'ın önemli bir dini mukaddes merkezidir.

■ Hz. Hüseyin Ravzasını ziyaret eden Türkmen Hükümdârlârından:

Hz. Hüseyin'in merkadına tarih boyunca Türkmen hükümdârlârı ve Irak'ta kurulan Türkmen devletlerinin büyükleri çok önem verip, rauzanın gelişmesi elleriyle olmuştur.

İlhanlılardan müteakiben Osmanlıların son dönemine kadar Türkmen büyükleri verdikleri kıymetli hediyeler, yaptıkları tezyinatlar ve vakfiyeleri ile Ravza bugünkü halini almıştır. Tarih sırasıyla Hz.Hüseyin'in Merkadını ziyaret eden Türkmen hükümdârlarının, ziyaretleri hakkında ve merkada verdikleri önem ve saygıyı özet olarak açıklıyorum:

1- Selçuklu Sultanı Melikşah Türkmen H.479, M.1086-1087'da Halep ve diğer etraf bölgeleri fethten sonra, Bağdat'a geldiği zaman, Bağdat'ta Kâzimiye Ravzasını ve diğer kutsal yerleri

veziri Nizamülmülk ile beraber ziyaret ettikten sonra Hz. Hüsey'n'in ve Hz.Ali'nin türbelerini ziyaret etti ve hediyeler sundu.8 0 dönemin meşhur şairi İbn-Zekreveyh el-Vasiti yapılan ziyareti tebrik ederek, Sultan Melikşah'ı, veziri Nizamul-Mulk'a methiyeler yazmıştır örneğin:9

زرت المشاهد زورة مشهودة
أرضت مضاجع من بها مدفون
فكأنك الفيت استهل بتربها
وكأنها بك روضة ومعين
فازت قداحك بالثواب وأنجحت
ولك الإله على النجاح ضمين

2- İlhanlılardan, Sultan Mehmut Gazan H.702, M.1303'te Kerbelâ'yı ziyaret ederek, türbeye büyük hediyeler verdi.10 Fırat'tan İmam Hüsey'n Merkadına bir kanal ile su getirmiştir. Sultanın emrine göre kazılan suya «Nehir el Gazan'ı» adı verilmiştir. Ayrıca bu su Kerbelâ ovasında sulandırıyor.11

3- Şah İsmâil Safavi Türkmen, H. 25Cumâde'luhrâ 914, M.1508 yılında Bağdat'ı aldı, ikinci gün Kerbelâ'yı ziyaret etti. Hz. Hüsey'n'in Ravzasına çok bol hediyeler verdi. Verdiği emrine göre, türbe odasında türlü tezyinat ve altın kaplamalar yapıldı. Hazra içinde altından bir sanduka yapıldı, üzerinde de göz alıcı süslemeler yapıldı. Şah, hazraya 12 altın kandil vakıf etti, tüm ravakları da ağır pahalı çok kıymetli halılarla döşedi. Bir gecede Hz.Hüsey'n'in türbesi yanında ıtikâf etti, sahn içinde taşra çıkmadı, tüm gece boyu orada ibadet etti.12

4- Kanûnî Sultan Süleyman, Hz.Hüsey'n'in ve İmam Ali'nin merkadlerininide H.941, «M.1534/1535» senesinde ziyâret ederek, İmamlara çok saygı gösterdi.

Irak'ta Sultan Süleyman'ın en büyük işlerinden, kendi ismiyle tanınan «Süleymani Nehri», günümüzde «Hüsey'niye nehri»ni Fırat'tan Kerbelâya su getirmesidir ki, önceki hükümdarlar, Sultan Gazan, Şah İsmâil ve Şah Tahmasıp bu projeyi düşünmüşlerdi, ama gerçekleştirebilmemişlerdi; çünkü Kerbelâ arazileri Fırat suyundan yüksek idi. Kanûnî'nin maiyetindeki

mimar ve üstün başarılı mühendislerin, kullandıkları teknik ve geometrik metotlarla suyu Kerbelâya ulaştırmışlardı, bu büyük proje Kanûnî emriyle gerçekleşti, günümüzde Kerbelâ ovası bu su ile sulanır. Ayrıca, sultanın verdiği emrine göre, ruzgarın kumlar ile örttüğü sâhaları, yeniden bahçe hâline koydurdu. Kanûnî, Hz. Hüseyin ve İmam Ali'nin merkadlerini manen süslemiştir ve çok saygı göstermiştir.¹³

5- Sultan 111.Muradın cülüsünden sonra H.982, M,1574'te Al-vand zada Ali Paşa Bağdat vâlisi oldu¹⁴ . Gülşeni Hulafa yazarının dediğine göre, 111Sultan Murd'ın emrine göre Bağdat valisi Al-Vandzada vasitesii ile H.984, M1576de, önce Enguşti yâr tesmiye edilen Mânâret al-Abd ve yanındaki mesti yeniden inşa olundu. Bu minare yukarıda geçtiği gibi ikinci Dünya savaşından önce yıkıldı minareden günümüzde hiç bir kalıntısı kalmamıştır. Çinisiz beyaz bir minare idi, hazranın sol köşesinde yapılmıştır. Ayrıca Hz. Hüsey'nin mazarı üzerine türbe inşa, daha doğrusu eski türbeyi ihyâ ettirdi.

Ravakları ve hazranın kubbesinin tâmirleri yanında da güzel tezyinâtlar yaptı.¹⁵

0 dönemin şairleri, Ravzaya gösterilen saygı ve önemden dolayı, Sultanı ve Bağdat valisine de medhiyeler yazdılar.¹⁶

6- Nadir Şâh Türkmen H.1156, M.1743 senesinde üçüncü kez Bağdat'ı kuşattıktan sonra aldı. Hz. Ali'nin türbesinin kubbesini ve iki minaresini altın ile kaplattı, ve Kerbela'yı ziyaret etti. Hz. Hüseyin merkadına da çok kıymetli atiyeleri oldu.¹⁷

7- Şah Hüseyin'in «1694-1722» kızı Raziya Sultan Begim, Hz. Hüseyin Ravzasının teziyini için, 20,000nâdirlik bir vakıf tahsis etti.¹⁸

8- Kacar Türkmen Hânedanının müessisi Ağa Mehmed Han XV111.asır sonuna doğru Hz.Hüseyin merkadının kubbesi ve minâresini altın ile kaplattı. ¹⁹

Hz. Hüseyin'in makamına Türkmenler tarih boyunca büyük önem vermişlerdi ve bu kutsal yere saygı göstermişlerdi.

■ Dip not:

* Günümüzde Hz. Hüseyin adı üzerine koyulan Hüseyin isminden ayrı olarak yazımızda (Hüseyin) yazdık.

1. Hair: Hair bölgesi, Abbasi Halifesi Harun el-Reşid döneminde bu bölgeye yaptığı bir ziyaret sırasında, bu bölgede su taşmış ve her yer göl gibi olmuştu, tüm yerler su altında kalmıştır. Hair denilen arazide ise hiç bir su eseri görünmüyordu. Gölün ortasında bir ada gibi toprak yer kalmıştır. Halifenin dikkatini çeken bu hal, ve sorusuna cevap olarak su ulaşmadığı yer Şehit Hz.Hüseyin'in gömüldüğü yerdir. Halk ise hayretten gelen hair adı yere vermişlerdi.

2. Dr. Tarık Cuvad el-cenabi, İmarat el-Irakiye, Hazarat el-Irak, 5,Fasıl, s,214, Bağdat, 1985.

3. a.g.e. s,214.

4. A.g.e, Tarık Cavad el-Cenabi, s,214-218.

5. İslam Ansiklopedisi, c,6, s,580, İstanbul, 1977.

6. el- Halili, el-Atabat Ansiklopedisi, Kerbelâ bölümü, Beyrut, 1966.

7. e.g.e, Tarık Cuvade el-Cenabi, s.320.

8. İbn al-Aşir, c,8, s,449, Dar Kutup İlmiye Beyrut. 1971.

9. a.g.e. s.448.

10. Bakır Emin el-verid, Havadis Bağdat Fi 12 karın, Bağdat. 1989, s.147.

11. el-Azzavi, Abbas, Tarih Irak beyne ihtilaleyn, c,1, s,398. 1935, Bağdat

12. el-Azzavi, Abbas, Tarih Irak beyne ihtilaleyn, c,3, s,341, 1939, Bağdat.

13. Von Hammer, Osmanlı İmparatorluğu tarihi, s.509, İstanbul ve el-Azzavi, Abbas, Tarih Irak beyne İhtilaleyn, c,4,s,6,37.

14. Bakır Emin el-verid, Bağdat, Halifeleri, Valileri kuruluşundan 1984de kadar, s,156, Bağdat.

15. Nazmi Zada Murtaza Efendi, Gülşen-i Hulafa, Arapçaye çiviren, Musa Kazım Nevres, s.208, Bağdat.

16. Dataylı bilgi için ve şiirlerin metini, Gülşen-i Hülafa, s,209 de.

17. a.g.e, s221, Bakır Emin el verdi.

18. İslâm Ansiklopedisi, c,6, s,58-582, İstanbul.

19. a.g.e. s,582. Taryhy yerler